

„TAUTOSAKOS DARBAI IV“

Vilniaus lietuvių tautosaka

Pažymėtinas medžiagos gausumas ir jos rūpestinga atranka. Pratartyje redaktorius pastebi, kad šiame rinkinyje paskelbtosios dainos — 410 variantų — yra atrinktos iš 3,500 dainų; iš 1,100 pasakų ir padavimų, turimų archyve, paimta rinkiniui tik 169. Paskelbtoji medžiaga yra paimta ne iš vienos Vilniaus apskrities, bet iš didesnio ploto: Brėslaujos, Švenčionių, Vilniaus — Trakų, Ašmenos, Lydos, Gardino ir Suvalkų. Užrašyta dar 1932—1936 metų laikotarpyje, kada tautosaką rinkti Vilniaus krašte dar nebuvo uždrausta. Vadinas, šita tautosakos medžiaga rodo dar gyvuosius, tebesančius tų apylinkių žmonių santykius su gyvenimu.

Šitos žmonių santykiavimo su gyvenimu sritys ir jų žodinė forma vilniškėje tautosakoje yra tos pačios, kaip ir visoje Lietuvoje. Ir čia visas dainų centras yra šeimos gyvenimas su meile, jos partnerių lūkesčiais, šeimos sukūrimu, povestuviniais santykiais; žymiai mažiau liaudies poetui rūpi karas, ar darbas, o senovinės religijos pėdsakų jau tik nuotrupos dainose. Pasakojimuose jos daugiau. Tie šeiminiai ar kitokie rūpesčiai čia išdainuojami dažnai net tos pačios redakcijos dainomis, kaip ir kitose Lietuvos vietose. Gal dau-

giau tik pasitaiko apirusių dainų, su nutrupėjusiais fragmentais ar iš kitų dainų prisiplakusiais.

Tačiau jau redakcijos pratarėje tiksliai pastebėta, kad Vilniaus krašte susiduria lietuviškoji ir slaviškoji kultūros. Jos viena kitą veikia. Tik pažymėtina, kad lietuvius labiau veikia gūdai, negu lenkai. Gudiškosios įtakos jausti ir tautosakos pavyzdžiuose. Lengviausia įsibrauti žodyno svetimybėms; surinktuose pavyzdžiuose pasitaiko jų nemaža. Bet gilesnė jau įtaka, kada įsibrauja įvaizdžiai ar pasiskolinamos stilistinės formos, kuriomis įvaizdis išsakomas. Negalima sakyti, kad tokių nelietuviškų įvaizdžių šiame rinkinyje būtų daug; vis dėlto jų pasitaiko. Pvz., motyvas, kaip mergelė susilaukia kūdikio su visu tiesioginiu realizmu, kokį randam Nr. 20, nėra savas lietuviškai dainai, kuri tokius dalykus palieka simboliais pridengtus. Lygiai svetimas yra motyvas, kaip vyras paskandina nedorą žmoną. Tiesa, jis gausiai pasitaiko ir Krėvės surinktose dainose. Bet tai tik rodo, kaip rytų lietuviuose gudiškasis pasaulėvaizdis braujasi į lietuviškąsias dainas. Nejprasta lietuviškos dainos formoj motiną vadinti tikruoju stačiokišku „mocinos“ ar net „motkos“ vardu („Neskelsiu, mocina, tai neskelsiu...“). Su tokiu stačiokiškumu eina sykiu ir realizmas, kuris čia pakeičia įprastinį lietuviškos dainos idealistinį įvaizdį. Pvz., populiariojo dainelės patinkamai mergelė šiaip sucharakterizuojama: „Žandai raudoni, Plaukai geltoni, Ir juozmenio patogi“ (Nr. 3), vietoj pulko gulbelių, kurios sudrumsčia šaltinio vandenį, čia atlekia pulkas žąsų... Bet iš kitos pusės tebėra tokių pat gražaus švelnumo ir gaivumo idealistinių įvaizdžių net toj pačioj dainelėj, kur buvo kalbama apie „raudonus žandus“: „Sėdžiu prie lango, / Žiūriu per langą, / Iš kur vėjelis pučia, / Nei pučia rytys, / Nei puč vakaris, / Tik nuo mielos mergelės“ (Nr. 3).

Nesileidžiant toliau nagrinėti giminytės su gudiškąja tautosaka motyvų ar stiliaus atžvilgiu, užtenka ir jų iliustra-

cinių pavyzdžių konstatuoti, kad šio krašto tautosaka yra įdomi medžiaga kultūrų susidūrimo reiškiniams tirti.

Redaguodamas dainų skyrių, Balys yra pamėginęs kurti sistemą dainoms suskirstyti grupėmis pagal tematiką, pagal motyvus. Principas tas pats, kaip ir epinėj tautosakoj, ir jis yra visai priimtinas. Grupių čia sudaryta 18. Iš esmės jos irgi priimtinos. Tik gal būtų ir praktiškiau (nes lengviau surasti!) ir sistemingiau tas 18 grupių (o gal jų ir daugiau būtų) suskirstyti pirma pagrindinėmis grupėmis, o paskui tas grupes paskyriais. Tradicinį suskirstymą gal būtų galima šiaip reviduoti: I šeimos dainos — paskyriais čia įeitų Balio sužymėtos atskiros grupės I—V, XIV. II Darbo dainos, kurios toliau skirstytinos pagal darbą, kuris minimas dainoje, virtęs šios dainos motyvu ar kartais pagal apdainuojamąją profesiją — Balio VIII grupė. III Pramoginės dainos — šokių ir žaidimų, gėrimo, dainuškos — Balio IX, X, XII grupės. IV Gamtos dainos — vėl jas skirstyti pagal apdainuojamus medžius, paukščius, gyvulius, metų laikus. V Karo dainos, bendrinės ar istorinės, žiūrint kokie įvykiai apdainuojami — Balio VI ir XVII grupės. Pagaliau VI Tikybinės giesmės, mitologinės ar net krikščioniškos. Čia būtų apimtos tos sritys, su kuriomis paprastai tenka susidurti natūriniam žmogui.

Redaktorius mėginęs išlaikyti autentišką tekstą su tarmybėmis. Lygino tik pačią rašybą. Išlaikyti tarmiški tekstai fonetiniu atžvilgiu, žinoma, yra geras dalykas, jeigu jie yra tiksliai užrašyti. Tik prartyje redaktorius pastebi, kad dėl primityvių užrašinėjimo priemonių tekstų fonetinis tarmiškumas negali būti autentiškas. Į tai atsižvelgiant, galima manyti, ar nebūtų buvę geriau šiuo atveju tekstas skelbti jau bendrine kalba, nepaisant fonetinio tarmiškumo, bet paliekant žodyninį ir gramatinį lokalinį koloritą.

Išvadoje — šitas rinkinys vertingas tiek medžiagos, tiek jos sutvarkymo atžvilgiu. Rinkinys ir aktualus. Tai pirmas

rimtas indėlis į vilnistikos mokslinę literatūrą. Jis sveikintinas juo labiau, kad mes tebesame įpratę tenkintis tik bendromis patetiškais frazėmis apie tuos dalykus, kurie mums yra brangūs.

Tautosakos darbai IV. Vilniaus lietuvių tautosaka. Lietuvių tautosakos archyvo leidinys. Spaudai paruošė dr. J. Balys. Kaunas 1938, 330 psl.